

MATERIÁLY

K SPRÁVNÍMU VÝVOJI MILÁNU OD 11. STOLETÍ DO R. 1535

Stanislav Balík ml.

Problematika měst a městských států v severní a střední Itálii v období feudalismu přitahuje historiky a právní historiky mj. proto, že v této oblasti se zcela potvrdila teorie belgického historika H. Pirenna, že „kdyby města měla dosti moci, byla by se všude proměnila ve státy ve státě“.¹⁾ Milán, který prošel fází feudální republiky, signorie a změnil se ve feudální dědičnou državu dříve, než upadl pod cizí nadvládu, je vhodný pro postihnutí vývojových tendencí, které prodělala většina severoitalských a středoitalských komun. Milánské dějiny jsou atraktivní i proto, že řada institucí se zde vytvořila dříve než např. ve Florencii. Do Lombardie zasahovaly více i zahraniční elementy, zprvu císař, později Francouzi, Španělé a Švýcaři. Do historie Milánu se zapsali i naši předkové, např. za Friedricha I. Barbarossy, Jana a Karla Lucemburských atd.

Z uvedených důvodů je zcela pochopitelné, že o tomto úseku existuje nepřehledná zahraniční literatura.²⁾ Naskýtá se proto otázka, zda předkládaná práce

¹⁾ Srv. H. P i r e n n e, *Středověká města, Studie z dějin hospodářských a sociálních*, Praha 1928, str. 184.

²⁾ Kromě monografického zpracování milánských dějin, např. A. V i s c o n t i, *Storia di Milano, Milano 1937*, nebo monumentální kolektivní šestnáctisvazková *Storia di Milano, Milano 1965—66*, podávají informace též nejrozumnější dějiny Itálie, např. N. V a l e r i, *Storia d' Italia*, 2 sv., Torino 1959, G. P r o c a c c i, *Histoire des Italiens, Paris 1979*, či sovětská *Istoria Italii*, 3 sv., Moskva 1970. Z našich autorů se této problematice, tj. středověkým italským dějinám, nejnověji věnuje Jaroslav Kudrna. K správnému vývoji Milánu a jeho úsekům existuje řada studií italských, např. G. Z a n e t t i, *Il comune di Milano dalla genesi del consolato fino all' inizio del periodo podestariale*, in: Archivio storico lombardo (ASL) 1933—35, C. A. V i a n e l l o, *Il senato di Milano organo della dominazione straniera*, ASL 1935, C. V i o l a n t e, *La società milanese nell' età precomunale*, Napoli 1953, C. S a n t o r o, *Gli uffici del Comune di Milano e del dominio Visconteo-Sforzesco (1261—1515)*, Milano 1968 aj., i zahraničních. Ze sovětských prací jsou to např. V. V. S t o k l i c k a j a - T é r e š k o v i č, *Klassovaja bor'ba v Milaně v XI věku i zarožděníje milanskoj komuny*, *Sredněje věka V*, 1954, str. 139—169, též, „*Problema tiraniji v sredněvěkovych gorodach Italii (Po mat'erialam Milana)*“, *Voprosy istorii* 9, 1955, str. 41—45. Bohatá literatura historická a právněhistorická analyzuje obecné souvislosti, např. N. V a l e r i, *L' Italia nell' età dei principii dal 1346—1516*, Verona 1949, G. F a s o l i, *Dalla civitas al comune*, Bologna 1969, G. F a s o l i, F. B o c c h i, *La città medievale italiana*,

přinese něco nového k obohacení našich poznatků. Badatel milánský, resp. italský by na ni odpověděl asi jinak než československý historik či právní historik.

Cílem obecných dějin státu a práva je mj. „sebrat co nejbohatší konkrétní faktický materiál, který by mohl být východiskem pro zobecňování — nejdříve v rámci určitého státního útvaru, později pro stát a právo vůbec“.³⁾ Při heuristice narážíme na řadu překážek, např. nedostupnost pramenů, jazykové obtíže apod.⁴⁾ Tento článek proto nemá a nemůže být syntézou ani analytickým zpracováním dílčích problémů, ale spíše souborem podnětů a informací, jichž by mohlo být využito ke zkoumání „specifických vývojových zákonitostí státu a práva . . . (v rámci) . . . teorie a zčásti i filozofie státu a práva“.⁵⁾

Období milánské autonomie a samostatnosti lze rozdělit na tyto základní periody:

- a) Polovina 11. století—1240, tj. období feudální republiky:
 - 1) Pol. 11. století—1186 — konsulská vláda
 - 2) 1186—1205 — přechod od konsulátu k podestátu
 - 3) 1205—1240 — podestovská vláda
- b) 1240—1277 a 1308—1311 — pokus o signorii rodu della Torre
- c) 1277—1447 (s výjimkou let 1308—1311) — signorie rodu Visconti
- d) 1447—1450 — republika sv. Ambrože
- e) 1450—1535 — vláda rodu Sforza, francouzsko-španělský boj o Milán:
 - 1) 1450—1499 — úspěšná vláda Sforzů
 - 2) 1499—1512 — I. francouzská okupace
 - 3) 1512—1515 — Maxmilián Sforza
 - 4) 1515—1522 — II. francouzská okupace
 - 5) 1522—1526 — Francesco II. Sforza
 - 6) 1527—1530 — císařská vláda
 - 7) 1530—1535 — Francesco II. Sforza

Feudální republika (pol. 11. století—1240)

Počátky autonomie Milánu sahají až k vládě Otonů.

V té době vykonával správu milánské diecéze i města arcibiskup. Na počátku 11. století vypuklo několik povstání valvasorů i obchodníků,⁶⁾ kteří se opírali o li-

Firenze 1973. Na některé tituly k významným momentům milánských správních dějin upozorním dále. Provést i základní výběrovou bibliografii by bylo bezesporu nad rámec tohoto článku.

³⁾ Srv. J. K i n c l a k o l., *Všeobecné dějiny státu a práva*, Praha 1983, str. 5.

⁴⁾ Srv. V. H r o c h o v á, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, Praha 1982, str. 7.

⁵⁾ Srv. K i n c l, *Všeobecné dějiny*, str. 5.

⁶⁾ V Miláně byly původně tři skupiny plnoprávných — kapitáni (tj. vasalové arcibiskupa), valvasorů (vasalové kapitánů) a obchodníci s pozemkovým vlastnictvím.

dové shromáždění (*concio generalis, arengo*) jako o protiváhu arcibiskupské moci. Nejvýznamnější bylo v letech 1041—44 vedeno Lanzonem da Corte.⁷⁾

Třídní boj v 2. polovině 11. století probíhal v souvislosti s reformním hnutím v církvi, nazývaným podle čtvrti, v níž většina příslušníků hnutí sídlila, *pataria*.⁸⁾

V 80. letech 11. století byly položeny základy konsulského sboru, který je poprvé zmíněn v cremonském dokumentu, *cartula finis* — o přechodu klerika a notáře milánské církve ke cremonskému biskupovi z 25. 8. 1097.⁹⁾ Jmenovitě jsou konsulové uvedeni prvně v listině z 4. 7. 1117.¹⁰⁾

V 11.—12. století došlo k ekonomickému rozvoji města, který byl podpořen i teritoriální expanzí. Milánští postupně získali Pavii (1056), Cremonu (1100), Lodi (1111) a Como (1127) a tím i vůdčí postavení v Lombardii.

Střetnutí císaře s městy, zahájené r. 1158 obléháním Milánu, bylo projevem centralizačních snah Friedricha I. Barbarossy a zároveň dílčím úsekem v boji o investituru. Města, stojící na straně papeže, bojovala se střídavými úspěchy. Proti Friedrichovi I. se vytvořila aliance měst, zv. Lombardská liga. Z konfliktu vyšla nakonec města vítězně. Definitivním smírem se stala smlouva, uzavřená 11. 2. 1185 v Reggiu.¹¹⁾

V letech 1184—85 potvrdil císař Obizzovi d'Este, že může v milánské a janovské marce vykonávat práva, příslušející císaři. V této funkci bývá spatřován začátek přechodného stadia k podestovskému období republiky.

Prvním podestou (rychtářem) byl ustanoven r. 1186 Ubertino Visconti z Piacenzy, r. 1187¹²⁾ se znovu objevuje konsulský úřad. Oba instituty alternují až do r. 1205,¹³⁾ kdy konsulát mizí z milánské správní organizace.

Od r. 1198 vzrostla moc řemeslnické organizace *Credenza*, která postupně převzala některé pravomoci konsulského sboru a získala právo soudu.¹⁴⁾ Jako její protiváhu vytvořila šlechta Společnost odvážných (*Società dei Gagliardi*)

⁷⁾ Srv. B. C o r i o , *Historia di Milano*, Vinetia 1565, str. 58. Citovaná kronika byla psána na popud Lodovica il Moro. Dějiny v ní popsané končí r. 1499, kdy se autor, číšník Giangaleazza Sforzy uchýlil v době francouzské okupace do ústraní. Je psána italsky s vlivem latiny. Poprvé byla vydána r. 1503 v Miláně. Je zřejmé, že autor byl dobře informován a měl přístup i k archivním materiálům.

⁸⁾ Blíže viz např. C. V i o l a n t e , *La Pataria milanese e la riforma ecclesiastica*, Roma 1955, H. K e l l e r , *Pataria und Stadtverfassung, Stadtgemeinde und Reform*, Vorträge und Forschungen 17, Sigmaringen 1973, str. 321—350.

⁹⁾ Srv. např. G. Z a n e t t i , *Una menzione dei consoli di Milano e dei primores civitatis nel 1081*, *ASL 1931*, VI, 1—2, str. 152—161.

¹⁰⁾ Srv. C. M a n a r e s i , *Atti del Comune di Milano*, Milano 1919, doc. I., 4. 7. 1117, str. 3.

¹¹⁾ Blíže viz např. G. F a s o l i , *Federico Barbarossa e le città lombarde*, Vorträge und Forschungen 12 (Probleme des 12. Jahrhunderts), Stuttgart 1965—67, str. 121—142, též, *La Lega lombarda — Antecedenti, formazione, struttura*, Vorträge und Forschungen 12, str. 143—160, S. B a l í k ml., *Úloha a postavení měst v období feudalismu. Lombardská liga, Společenské vědy ve škole č. 8/1983—84*, str. 238—39.

¹²⁾ Srv. C o r i o , *Historia*, str. 161.

¹³⁾ Srv. C o r i o , *Historia*, str. 179.

¹⁴⁾ Srv. S t o k l i c k á j a - T é r e š k o v i č , *Problema tiranií*, str. 49.

r. 1201. V té době již existovaly čtyři vrstvy, které se účastnily vlády. Popsal je mj. milánský kronikář z 16. století, Bernardino Corio.¹⁵⁾

Vnitřní rozbroje vedly až k občanské válce, ukončené r. 1223 mírem¹⁶⁾ a založením úřadu kapitána lidu (capitano del popolo) a tím vytvořením předpokladů pro pokus rodu della Torre o uchopení moci.

Zárodky torreánské signorie (1240—77; 1308—11)

V r. 1240 za občanské války se stal podestou Pagano della Torre, který byl zároveň i kapitánem a ochráncem lidu (capitano et difensor della plebe).¹⁷⁾ Po jeho smrti byl r. 1241 vůdcem Credenze, tzv. starším (anziano) Martino della Torre. Od r. 1247 do r. 1277 Torreani pod různými tituly (anziano del popolo, anziano della Credenza, capitano perpetuo del popolo) vládli městu.

O povaze torreánské mezihry se v historické literatuře diskutuje. Názor, že Torreani nebyli signoři, protože vedle nich existovaly republikánské instituce,¹⁸⁾ nemůže obstát, uvědomíme-li si, že florentská signorie rodu Medici neměla po celou dobu svého trvání ústavní formu a že Medicejští ovládali město ze zákulisí pouze svým vlivem při formálním zachování republikánského zřízení. Při posuzování Torreánů je nutno vzít v úvahu i to, že k získání a upevnění svého postavení užívali obdobných postupů, jako později jejich největší nepřátelé a rivalové Viscontiové. Pozvali např. cizí pomoc Manfreda Lancii, Oberta Pallaviciniho a Karla z Anjou, kterým předali krátkodobě vládu. Usilovali též o získání titulu říšského vikáře, což se r. 1273 podařilo Napoleonovi della Torre. Demokratické reformy, které v počátečním období prováděli, např. zdanění majetku šlechty či vydání dekretu o prodeji a cenách zrna z r. 1240,¹⁹⁾ lze považovat za pouhý počáteční krok k získání autority. Torreánskou politiku můžeme tedy spíše pokládat za přípravu k vybudování signorie.

Signorie rodu Visconti (1277—1447; s výjimkou let 1308—1311)

Největšími odpůrci Torreánů byli Viscontiové. R. 1277 Ottone Visconti uvěznil Napoleona della Torre a stal se pánem Milánu. Soustředil do svých rukou vlá-

¹⁵⁾ „Obec se rozdělila na čtyři vrstvy — totiž tlustý lid (popolo grosso), jako lidé střední a obchodníci, kteří toužili a tihli k vládě vévodské; druhá skupina byla Credenza di Sant' Ambrogio, to byli řemeslníci . . . třetí skupina . . . byla Motta . . . čtvrtá byli kapitáni a valvasoré, kteří byli řízeni arcibiskupem.“ Srv. Corio, *Historia*, str. 175.

¹⁶⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 195.

¹⁷⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 232.

¹⁸⁾ Srv. Stoklickaja - Těreškovič, *Problema tiraniji*, str. 51.

¹⁹⁾ Srv. Stoklickaja - Těreškovič, *Problema tiraniji*, str. 51.

du světskou i úřad arcibiskupa (od r. 1263).²⁰⁾ R. 1288 dal Ottone jmenovat svého synovce Mattea kapitanem lidu. Matteo obdobně jako kdysi Pagano della Torre kumuloval tento úřad s podestátem.²¹⁾ R. 1294 připojil titul vikáře císařství od Adolfa Nassavského.

Přelom 13. a 14. století proběhl v Itálii ve znamení převahy císařů. Jindřich VII. při své korunovační cestě dopomohl četným svým ghibelinským spojencům k signorii. Způsob, jak Lucemburkovy přítomnosti v městě r. 1311 využil Matteo Visconti, byť i jej Macchiavelli²²⁾ podal s trochou básnické licence, dokazuje schopnost intrikovat na vysoké úrovni.

Viscontiové vybudovali úspěšně jednu z prvních italských signorií. Ve své „zahraniční politice“ výborně využívali nesnází, do nichž se při řešení italské otázky dostávali císařové i např. český král Jan Lucemburský.²³⁾

Signorie (tyranida) je formou vlády, rozšířenou v Itálii od 2. poloviny 13. do 16. století. Představuje přechodné stadium od komuny k feudální dědičné državě. Názory na ni jsou v literatuře různé.²⁴⁾ Podle jedněch tyrani představují jakési arbitry v třídním boji, v němž žádná skupina nemá výraznou převahu, podle jiných znamená signorie vítězství lidových hnutí, protože odstranila oligarchický státní aparát. Buržoazní historiografie často viděla v signorii předchůdce absolutní monarchie. J. Macek²⁵⁾ přirovnává signory k německým knížatům, snažícím se zabránit vzniku centralizovaného státu. Na rozdíl od absolutní monarchie 17. století se prý signorie neopírá o buržoazii, ale naopak o patriciát, který se feudalizuje. Tento názor je podle mého mínění platný až pro pozdní signorii. Podle V. V. Stoklické-Těreškovič²⁶⁾ vyjadřovala zájem vyšších obchodně řemeslnických kruhů.

Od 11. století prošla italská společnost řadou změn. Stará rodová šlechta se zapojila do podnikání, přestěhovala se do měst a splynula s bohatým patriciátem. Tato nová třída prosperovala ekonomicky do začátku 15. století, pak se začala pod vlivem vnitřních i vnějších okolností projevovat stagnace hospodářství. Zprvu

²⁰⁾ Srv. A. M. H. J. Stokviz, *Manuel d'histoire de généalogie et de chronologie*, III b, 1966, str. 768.

²¹⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 242.

²²⁾ Srv. N. Macchiavelli, *Florentské letopisy*, I, 28.

²³⁾ Srv. např. Karel IV. *Vlastní životopis*, Praha 1978, kap. III, Macchiavelli, *Florentské letopisy*, I, 28, G. Villani, *Kronika*, X, 166, 169, 171 aj.

²⁴⁾ Starší práce hodnotí Stoklická - Těreškovič, *Problema tiraniji*, str. 41—46. Kromě titulů uvedených v pozn. 2 viz též např. C. M. Ady, *A History of Milan under the Sforza*, London 1923, D. Muir, *A History of Milan under the Visconti*, London 1924, N. Valeri, *Lo stato Visconteo alla morte di Giangaleazzo*, Nuova rivista storica, VII, 1935, str. 461—475, G. Barbieri, *Economia e politica nel Ducato di Milano 1386—1535*, Milano 1938, F. Cognasso, *Visconti*, Milano 1965 aj.

²⁵⁾ Srv. J. Macek, *La lutte de Pavie contre Milan dans la periode 1356—59*, in: Omagiu lui P. Constantinescu-Iasi, Bucuresti 1965, str. 175—185.

²⁶⁾ Stoklická - Těreškovič, *Problema tiraniji*, str. 54.

vznikla potřeba státní podpory podnikání různými formami, později, když bylo zřejmé, že není možné v konkurenci obstát, začala vládnoucí třída ukládat kapitál do pozemků (Milán, Florencie), vznešených staveb (Benátky, Dubrovník) či investovat do rozvoje kultury. Lze říci, že třída, která signorii podporovala, měnila své ekonomické cíle, stejně jako signoři měnili své zájmy politické. Proto existuje rozdíl mezi signorií ve 14. a v 16. století. Zatímco absolutní monarchie se ve svém vývoji opírala zprvu o měšťanstvo a vznikající buržoazii a teprve v úpadku o šlechtu, reprezentovala signorie zájmy stále stejné třídy, leč postupem doby odlišně hospodářsky orientované.

Viscontiovská signorie²⁷⁾ byla tyranidou v první fázi vývoje. Jejími hlavními znaky byly podpora ekonomiky a její soustředování do Milána a postupná centralizace správy s užitím všech prostředků.

Se správními reformami začal Giovanni Visconti (1339—54). Na jeho činnost navázal Giangaleazzo s cílem „eliminovat zbytky autonomie a redukovat úředníky komuny na stupeň pouhých podřízených, pro magnifico et excelso domino, rady na poradní orgány, finanční správu na vévodské výběrčí daní a lid na služebníky“.²⁸⁾ V letech 1385—86 provedl systemizaci úřadů, definitivně upravenou ve statutech z r. 1396. Tato statuta však byla do jisté míry kompromisem, zejména v oblasti pramenů práva, kde kromě vládcových dekretů s vyšší právní silou platily i nadále městské statuty.

Giangaleazzo dosáhl i řady úspěchů zahraničně politických. Listinou z 11. 5. 1395 upravil Václav IV. jako římský král nástupnický řád v Miláně a jmenoval Giangaleazza vévodou.²⁹⁾ Sňatkovou politikou získal Giangaleazzo Visconti pro svůj rod i mezinárodní prestiž.

Giangaleazzem dosáhli Viscontiové vrcholu. Rod vládl v Miláně dále až do srpna 1447, kdy byla po smrti Filipa Viscontiho³⁰⁾ vyhlášena Republika sv. Ambrože.

Republika sv. Ambrože (1447—1450)

Krátké trvání této „aristokratické, ale nikoliv oligarchické“³¹⁾ republiky popisuje s politickým přehledem Macchiavelli.³²⁾

Filip Maria Visconti zemřel v okamžiku, kdy vedl válku proti Benátčanům. Ač ještě nedávno na straně Benátčanů bojoval i Francesco Sforza, známý kon-

²⁷⁾ Srv. G. Barbieri, *Economia e politica*, kap. 2, Macek, *Utlé*, str. 176, Valeri, *Stato Visconteo*, str. 462—63.

²⁸⁾ Srv. Valeri, *Stato Visconteo*, str. 461.

²⁹⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 638.

³⁰⁾ Srv. Macchiavelli, *Florentské letopisy*, VI, 13.

³¹⁾ Srv. Visconti, *Storia*, str. 317.

³²⁾ Macchiavelli, *Florentské letopisy*, VI, 11—23.

dotiér a pán Cremony a Pontremoli, pomoc přislíbená aragonským králem milánskému vévodovi, vedla tohoto válečníka ke změně názoru.

Vévodova smrt přinesla s sebou rozpad celého státu, který nebyl jednolitým celkem, ale souborem měst, v nichž přežívaly republikánské tradice. „Signor z Milána byl tudíž v podstatě uchvatitelem místních signorií.“³³⁾ Proto Pavie a Parma vyhlásily samostatnost, Lodi a Vicenza se poddaly Benátkám.³⁴⁾

V Miláně byla rovněž 14. srpna 1447 vyhlášena samostatnost a ustavena prozatímní vláda.³⁵⁾

Ve válce proti Benátčanům, kteří pokládali situaci za ideální k dobytí Milánu, se Milánští obrátili o pomoc na Francesca Sforzu. Ten sice benátské vojsko porazil 5. 9. 1448 u Carravaggia, ale „přál si, aby z vítězství těžil sám a nikoliv Milánští“.³⁶⁾ Toho využila benátská diplomacie a uzavřela se Sforzou smlouvu, v níž mu Benátky přislíbily dopomoci k získání vévodství po Filipu Marii Viscontim s tím, že pak bude zaveden status quo ante.

Milán se tak dostal do izolace. Správa se navíc ukázala jako nestabilní a ve městě se začalo uvažovat o odevzdání vlády cizinci, resp. cizímu státu (savojskému vévodovi, aragonskému či francouzskému králi).

Sforzovi se podařilo postupně obsadit většinu bývalého území milánského vévodství a oblehnout Milán. Tehdy Benátčané uzavřeli s Milánskými mír (24. 12. 1449) a vyzvali Sforzu, aby odtáhl od města. Ten s Milánskými uzavřel jednoměsíční příměří a naoko ustal v obléhání s cílem odříznutý Milán vyhladovět. Ve zbídačeném městě pak jeho přívrženci nabyli převahy nad ostatními skupinami a dosáhli toho, že se Milán Sforzovi 26. 2. 1450 vzdal.

„Aurea respublica Ambrosianna“ trvala pouze tři roky a byla posledním pokusem o překonání signorie, jež nástupem Sforzů vstoupila do závěrečné fáze.

Signorie rodu Sforza (1450—1535 s přerušením 1499—1512, 1515—1521, 1527—1530)

22. 3. 1450 byl Francesco Sforza korunován. Začátek jeho vlády byl velmi složitý. R. 1451 se vytvořila pod vedením Benátek liga proti Milánu, v níž byli neapolský král, savojský vévoda, markýz z Monferrata a Carlo Gonzaga. Na Sforzově straně stály Florencie a Francie.

R. 1454 byl uzavřen smír a vztahy se relativně stabilizovaly. Bylo to následkem pádu Konstantinopole r. 1453, jenž vyvolal v Benátkách obavy o kolonie.

První Sforza na milánském trůně položil základ feudální državy, která byla od typické signorie dosti odlišná. Struktura správy byla homogennější než za

³³⁾ Srv. Visconti, *Storia*, str. 316.

³⁴⁾ Srv. Machiavelli, *Florentské letopisy*, VII, 13.

³⁵⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 640.

³⁶⁾ Srv. Machiavelli, *Florentské letopisy*, VI, 20.

Viscontiů, kdy vazby mezi jednotlivými městy byly postaveny na personálním faktoru, tj. osobě vévody, přičemž místní správa měla mnohdy různá specifika, daná tradicí i odlišnými podmínkami. Složení obyvatelstva bylo za Sforzů kosmopolitnější.

Největšího rozmachu, mj. i kulturního, dosáhl Milán za Francescova syna Lodovica, zv. Il Moro (Mouřenín), který se po zavraždění bratra Galeazza Marii při spiknutí Coly Montana r. 1476 zmocnil postupně vlády místo nezletilého Gian Galeazza a jeho matky, regentky Bony Savojské.³⁷⁾

Lodovico il Moro uskutečňoval odvážnou zahraniční politiku. Sňatkem Giangaleazzovy sestry Bianky Marie s císařem Maxmiliánem III. byl učiněn první krok k získání císařské investitury milánského vévody v květnu 1495. Tu však získal Lodovico již pro sebe, neboť Giangaleazzo zemřel r. 1493 ve věku 25 let, pravděpodobně otráven.³⁸⁾

Italské státečky na přelomu 15. a 16. století již nemohly, díky změněným podmínkám v uspořádání světa, obstát v konkurenci Francie a silícího Španělska. Dědické nároky na Milán si činil zejména Ludvík XII., vnuk Valentiny Visconti a Ludvíka Orleánského a pravnuk Giangaleazza Viscontiho.

Před koalici Francie, Benátek, papeže a milánských uprchlíků se Lodovico zalekl a 2. 9. 1499 opustil Milán. Předtím ještě stačil 31. 8. jmenovat regentskou radu.

Provizorní vláda díky silné protifrancouzské náladě uvažovala o čtyřech alternativách:

- a) obnovení republiky sv. Ambrože,
- b) vytvoření republiky v čele s Francescem Bernardinem Viscontim, vázané k Francii ročním poplatkem,
- c) vévodství syna Giangaleazza Sforzy,
- d) orientaci na Benátky.³⁹⁾

6. 9. 1499 byl veliteli francouzských vojsk, Miláňanu G. G. Trivulziovi předložen přijatelný návrh míru.⁴⁰⁾

Ludvík XII. přislíbil tento návrh potvrdit pouze z taktických důvodů. 6. 10. vstoupil do Milána, který mu 28. 10. slíbil věrnost. Již 11. 11. však ediktem, vydaným ve Vigevanu, dal král najevo, že své sliby nehodlá dodržet.

Francouzská okupace trvala do r. 1512 a byla pokusem o začlenění Milánska do francouzského státu. Král zrušil do té doby existující správní organizaci a zavedl po vzoru Francie tzv. senát, který odpovídal svou strukturou a kompetencí francouzským parlamentům.⁴¹⁾

³⁷⁾ Srv. Macchiavelli, *Florentské letopisy*, VII, 23–24, VIII, 13–18.

³⁸⁾ Srv. např. Visconti, *Storia*, str. 364–67.

³⁹⁾ Srv. Visconti, *Storia*, str. 364–67.

⁴⁰⁾ Edice textu srv. Vianello, *Senato*, str. 25–27.

⁴¹⁾ Srv. Vianello, *Senato*, str. 32.

R. 1512 se za pomoci Švýcarů stal vévodou Lodovicův syn Maxmilián. Ten obnovil sforzovskou správu, ale již r. 1515 postoupil Milán Františku I.

Italská liga dosadila v prosinci 1521 za pomoci Karla V. a papeže Maxmiliánova bratra Francesca II., který s určitými úpravami zachoval senát, zavedený Francouzi. Po svém dosazení se spojil s Francií proti Karlu V. 24. 2. 1525 však tato koalice prohrála v bitvě u Pavie a Milán připadl císaři.

Když se r. 1530 Francesco II. vrátil znovu na trůn, bylo již území Milánského vévodství zmenšeno o Pavii, Brescii, Cremonu, Parmu a Piacenzu. V posledních pěti letech sforzovské vlády bylo de facto protektorátem císaře. Proto po smrti Franciscově přísahal Milán i senát věrnost Karlu V. Nevlastní syn Francesca II. Paolo, jenž s pomoci papeže Pavla III. dosáhl u Karla V. investitury, záhy zemřel.

Po 1. 11. 1535 tak definitivně skončila epocha milánské samostatnosti.

Státní aparát

Období feudální republiky

Úvodní periodu milánské autonomie lze rozdělit, jak bylo naznačeno výše, na dvě fáze a jedno přechodné stadium (konsulské období — přechod k podestátu — podestovské období). Hraniční body této periodizace jsou však stanoveny pouze podle nejdůležitější státních orgánů bez ohledu na vývoj ostatních složek státního aparátu.

Nejstarším orgánem samosprávy bylo nepochybně *lidové shromáždění* (*concio*, *arengo*, *parlamento cittadino*). Vytvořilo se nejenom v Miláně, ale i v ostatních severoitalských a středoitalských městech. Bývalo svoláno zprvu arcibiskupem, později konsulským sborem, k vyjádření při závažnějších rozhodnutích. Ve většině dokumentů z konsulského období se proto objevuje formulace „popolo adunato nel pubblico arrenco“⁴²⁾ apod. V zásadě lze říci, že do kompetence lidového shromáždění spadaly volba, resp. schvalování konsulů, otázky války a míru. V období po povstání Lanzona da Corte (polovina 11. století) mělo zákonodárnou pravomoc (stanovení trestu šlechtici za zabítí) i trestní (rozhodnutí o vyhoštění rodiny da Corte z Milána).⁴³⁾ Ještě ve druhé polovině 12. století se alespoň formálně vyjadřovalo k návrhům zákonů, předloženým konsuly.⁴⁴⁾ Od této doby však zmínky o něm řídnou.

Růst města, rozvoj hospodářství a zvýšení počtu obyvatel vyvolaly potřebu užšího orgánu, který by mohl průběžně řešit narůstající agendu. V první fázi komuny, resp. feudální republiky, se jím stal *konsulský sbor* (*consules*).

⁴²⁾ Srv. např. Manaresi, *Atti*, doc. I, 4. 7. 1117, str. 3.

⁴³⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 58.

⁴⁴⁾ Srv. Manaresi, *Atti*, doc. LXXV, 20. 9. 1170, str. 111—113.

Otázkou původu a vzniku konsulského sboru se zabývají téměř všechny práce o dějinách italských měst v X.—XI. století i o recepci římského práva.

Romanistická koncepce, vycházející z teorie K. F. Savignyho, pokládala konsulský sbor za pokračování římské municipální správy. Proti tomuto názoru vystoupil již Savignyho žák M. A. Bethmann-Hollweg, považující konsuly za nástupce langobardských soudů — scabinů.

V 9. století došlo k úpadku středomořského obchodu a k upevnění moci arcibiskupů a biskupů, vykonávajících současně správu diecézí a v jejím rámci i měst, jejichž světská administrativa přestala fungovat. Nelze proto předpokládat, že by se po téměř stoletém přerušení kontinuity orgány znovu obnovily. Ve stejné době jako v Itálii vznikal konsulský sbor i ve flanderských městech.⁴⁵⁾ Tato oblast byla v předcházejícím období mimo římský i langobardský vliv, což je dalším důkazem toho, že původ středověkých konsulů nelze hledat v tradici antické a raně feudální správy, ale v historických podmínkách X. a XI. století.

Obě uvedené teorie byly opuštěny prakticky již na začátku našeho století. Byla hledána odpověď na otázku, zda konsulové byli arcibiskupovým poradním sborem a soudem nebo protiváhou vládce města, odvozenou od lidového shromáždění. Domnívám se, že povaha konsulského sboru zahrnovala obecně obě tendence. Podle konkrétních podmínek daného města jedna z nich zákonitě převažovala.

Konsulský sbor, i když později převzal státní moc, byl původně vytvořen jako institut městské správy a v obdobné formě se rozšířil i v ostatních západoevropských městech.

Počet konsulů se měnil. Poprvé v r. 1117 jich bylo uvedeno 18, r. 1130 — 24, 1140 — 10, 1150 — 11, 1152 — 24, ve 2. polovině 12. století téměř pravidelně 12, 1202 — 13, 1205 — 11.

Ronkálským mírem bylo stanoveno, že polovina konsulů, zvolených v Miláně, má být potvrzena přímo císařem, pokud dlí v Lombardii, ale že postačí slib dvou z nich, pokud by byl jinde.⁴⁶⁾

Obsazování konsulského sboru se provádělo v lidovém shromáždění. Procedura není známa, patrně šlo o dvojstupňovou volbu, popř. jmenování nových konsulů odcházejícími. Je pravděpodobné, že volby byly konány podle stavů (kapitáni, valvasoři, obchodníci) a podle šesti bran, tj. zároveň čtvrtí. Pasivní volební právo neměli všichni obchodníci, ale i řemeslníci a nižší vrstvy, neboť skupinu „civium optimo iure“, tj. plnoprávných, tvořili z obchodníků pouze ti, kdo byli pozemkovými vlastníky.⁴⁷⁾ Rovněž byly vyloučeny osoby církevní. Okruh osob, jež mohly být zvoleny se však postupně rozšířil.

⁴⁵⁾ Srv. P i r e n n e, *Středověká města*, str. 142.

⁴⁶⁾ Srv. M a n a r e s i, *Atti, doc. XLV*, I. 9. 1158, str. 63—66.

⁴⁷⁾ Srv. S t o k l i c k á j a - T e r e š k o v i č, *Klassovaja borba*, str. 167.

Délka funkčního období byla zprvu proměnlivá, od r. 1138 roční. Mezi dalším výkonem úřadu konsula byla povinná roční přestávka, tzv. *vacatio*, s výjimkou let 1167—68 po návratu z vyhnanství.

Počátek funkčního období byl stanoven do r. 1158 na 2. 2., dále na 1. 1.

Kompetence konsulů byla zprvu velmi rozsáhlá. Ve feudální republice byla běžná kumulace moci zákonodárné, výkonné a soudní u jednoho orgánu. Z vyhodnocení agendy podle sbírky C. Manaresiho⁴⁸⁾ vyplývá pro konsulský sbor převaha funkcí soudních a arbitrálních, tj. rozhodování sporů mezi jinými komunami na základě pověření. Tato arbitrální praxe vycházela patrně z dvoufázového řízení podle římského práva procesního. Bylo rovněž možné, aby spor, v němž Milán, resp. jeho komuna, byl stranou, rozhodli konsulové z jiného města.⁴⁹⁾

Pokud plnili soudní funkce, zasahovali do oblastí práva občanského i trestního. Mohli vynášet rozsudky ve sporech, v nichž jednou ze stran byla komuna.⁵⁰⁾

Kromě řízení justice a soudní agendy do pravomoci konsulů patřilo velení vojsku a moc výkonná, vyhlásování války, uzavírání míru a smluv, zastupování města navenek, zákonodárná pravomoc, byť i formálně zredukovaná na podávání návrhu,⁵¹⁾ dozor nad majetkem komuny a nad výkonem finančních pravomocí komořím (*camerarius*).

Rozšíření činnosti i zvětšení území a počtu obyvatel vedlo k rozdělení příslušnosti věcné a místní.

R. 1156 jsou v Miláně připomínáni justiční konsulové (*consoli della giustizia*, *consoli delle cause*, *consules justitiae*, *consules causarum*, *consules de placitis*) s agendou občanskosoudní a konsulové komuny (*consoli del comune*, *della repubblica*, *consoli maggiori*) s pravomoci správní a výkonnou. K rozdělení agend došlo obdobně i v jiných západoevropských městech mezi radu a soud.

R. 1186 byly justiční konsuláty pro město dva, r. 1205 již tři. V r. 1212 byly pro mimoměstské okruhy založeny zvláštní konsuláty, tzv. *consolato delle faggie*. Rovněž jednotlivé společenské vrstvy měly své konsuly, např. obchodníci tzv. *consules negotiatorum*.

Soudní konsuláty se vytvářely podle agend, což je důkazem jejich specializace a nikoliv důsledkem tlaku lidových vrstev.⁵²⁾

Zatímco „větší“ konsulský sbor zanikl s upevněním podestovského zřízení, soudní konsulové fungovali po celé období republiky. V nařízení podesty Guglielma de Lando z r. 1211 bylo stanoveno, že „soudní konsulové nebudou nikdy zrušení jako ti, kteří vládli republice“.⁵³⁾

⁴⁸⁾ Manaresi, *Atti*, část II.

⁴⁹⁾ Srv. Manaresi, *Atti, doc. LXXIII*, 3. 9. 1170, str. 103—107.

⁵⁰⁾ Srv. např. Manaresi, *Atti, doc. CLXXII*, 1. 4. 1191, str. 247 an.

⁵¹⁾ Srv. Manaresi, *Atti, doc. LXXV*, 20. 9. 1170, str. 111—113.

⁵²⁾ Srv. Stoklickaja-Těreškovič, *Klassovaja bor'ba*, str. 167—168.

⁵³⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 183, Manaresi, *Atti, doc. CCCLII*, 1211, str. 470—71.

Konsulský sbor byl podle moderní terminologie obdobou dolní sněmovny zastupitelského sboru. Z potřeby odborníků, ať již znalců práva, či jiných oborů, se vytvořila původně neinstitucionalizovaná skupina a později orgán, nazývaný *rada moudrých, mlčenlivostí či důvěry* (consilium sapientium, credenzia).

Tato rada byla poradním sborem ve všech důležitějších politických aktech komuny. Měla vliv při vydávání zákonů. Členové byli vázáni přísahou mlčenlivosti — odtud název credenza. Členy volilo lidové shromáždění.

Lidové shromáždění nebylo možné svolávat při každé důležitější příležitosti, poněvadž by se ochromil či zastavil chod hospodářství i běžného života. Z tohoto důvodu vznikla v italských městech *velká rada* (commune consilium civitatis, consilium generale). V Miláně byla volena z plnoprávných. Počet svolávaných členů byl různý podle závažnosti rozhodnutí. V otázkách daňových a finančních stačilo 200 zástupců, pro změnu „ústavy“ byla nutná účast 400. Z toho vyplývá, že normy upravující zřízení republiky z formálního hlediska byly rigidní. Ve 13. století měla rada 800 členů.

Rozšířením významu slova credenzia též pro označení shromáždění byla velká rada od 12. století nazývána též maior credenzia, zatímco rada moudrých credenzia consulum. Členové obou rad se nazývali sapientes.

R. 1198 vznikla *rada sv. Ambrože* (credenzia di S. Ambrogio) složená z řemeslníků a podporující jejich zájmy. Tato rada však, přestože převzala i některé záležitosti z oblasti správy a justice, byla spíš organizací obdobnou politické straně než státním orgánům.

Názory na vznik úřadu rychtáře — *podesty* — jsou různé. Jedni se domnívají, že byl vytvořen měšťanstvem proti rodové šlechtě, jiní, že byl založen k odstranění vnitřních rozporů mezi šlechtou a měšťanstvem. Autoři, kteří dokazovali římský původ konsulátu, hledali i u podesty antické tradice.

Domnívám se, že podestovský úřad vznikl sice mj. z potřeby odstranit rozpory,⁵⁴⁾ ale zejména proto, aby byla přesně stanovena míra odpovědnosti a kompetence nejdůležitějšího orgánu. Kolektivní konsulský sbor byl méně akceschopný než jednotlivec, který v rámci pravomoci měl téměř neomezené možnosti.

Podesta byl vybírán většinou z cizinců, aby nemohl nadržovat některé ze skupin ve městě. Při výkonu funkce byl vázán městskými statuty, nesměl přijímat dary ani projevy úcty. Mezi jeho poradce patřili často renomovaní právníci.

Na rozdíl od Florencie, kde měl i pravomoc občanskoprávní,⁵⁵⁾ v Miláně tuto vykonávali justiční konsulové. Podesta vykonával funkce správní a trestněprávní, příslušející dříve konsulům republiky, vydával, většinou v souvislosti s volbou, nařízení (ordinamenti).⁵⁶⁾

⁵⁴⁾ Srv. Villani, *Kronika*, V, 32.

⁵⁵⁾ Srv. Villani, *Kronika*, V, 32.

⁵⁶⁾ Srv. např. Corio, *Historia*, str. 181, 183 aj.

Vzhledem k tomu, že podestové nebyli tak nestranní, jak se původně předpokládalo, ale zákonitě nadržovali vládnoucí vrstvě,⁵⁷⁾ vymohla si rada sv. Ambrože právo dohledu nad jejich činností. Prakticky jej vykonával *kapitán* či *starší lidu* neboli *starší rady sv. Ambrože* (*capitano del popolo, anziano del popolo, anziano della credenza*). Prvním z nich byl Pagano della Torre.

Tento úřad, odvozený od rady sv. Ambrože, neměl též charakter čistě státního orgánu. Byl, jak známo, odrazíštěm pro budování signorie a zároveň pláštíkem pro milánské vládce z rodiny della Torre a Visconti při jejím upevňování.

Kromě uvedených orgánů se od konce 12. století vytvořila i řada specializovaných úřadů, např. *komoři* (*camerarius*) pro agendu finanční, *dozorci nad mlýny* (*magistri molendiorum*), *odhadci* (*estimatori*), tvořící instituci bohabojných (*Deum timentes homines*), přítomní při disposicích s církevním majetkem, *notáři a zeměměřiči* (*officiales ad mensurandum terras*), pořizující daňové inventáře a katastry.

Většina úředníků, nižších i vyšších, pobírala peněžní rentu.⁵⁸⁾

Období signorie a vévodství

Torreani a Viscontiové po určitou dobu vládli při zdánlivém zachování republikánského zřízení. Viscontiové se po správní reformě začali nazývat *signory* až do doby získání vévodského titulu.

Vzhledem k tomu, že Francesco Sforza navázal na tradici před republikou sv. Ambrože, byl vývoj téměř kontinuální až do r. 1499. V posledních obdobích byla pod francouzským vlivem správní organizace modifikována. Z uvedených důvodů lze vnitřní správní vývoj signorie a vévodství rozdělit na období od nástupu Viscontiů do r. 1499 a na období od r. 1499 do 1535. O zřízení republiky sv. Ambrože bude pojednáno zvlášť.

V čele státu stál *signor, vévoda*. Příslušela mu nejvyšší zákonodárná, soudní i výkonná moc. Právní normou, jež to deklarovala, byl statut Giovanniho Viscontiho⁵⁹⁾ z r. 1351.

V případě nezletilosti vládla *regentská rada* (*consiglio di reggenza*). Byla jmenována případ od případu, poprvé hned Giangaleazzem Viscontim, jenž získal na základě listiny Václava IV. dědičnost. V r. 1402 bylo staršímu synovi Giovannimu 14 let. Podle závěti z 25. 8. 1402⁶⁰⁾ regentskou radu tvořila Kateřina Visconti (2. manželka Giangaleazzova), církevní hodnotáři (arcibiskup milánský, biskupové novarský a cremonský), kondotiéři (Iacopo del Verme, Pandolfo a Carlo Malatestové) aj. Celkem měla 17 členů.

⁵⁷⁾ Srv. J. K u d r n a, *Materiály k italským dějinám*, Brno 1973, str. 61.

⁵⁸⁾ Srv. např. C ó r i o, *Historia*, str. 211 an.

⁵⁹⁾ Srv. M a c e k, *Lutte*, str. 176.

⁶⁰⁾ Srv. V a l e r i, *Stato Visconteo*, str. 469—472.

Podruhé jmenovala regentskou radu Bona Savojská, manželka zavražděného Galeazza Sforzy, v době nezletilosti Gian Galeazza, dekretem z 10. 3. 1477. Radu tvořili společně spolehliví členové tajné rady, velitelé vojsk a vyslanci spojeneckých mocností. Nazývala se nejvyšší rada státu a regentská (*supremo consiglio di stato e di reggenza*). R. 1480 se stal regentem Lodovico il Moro, který začal vládnout sám bez omezení.

Poslední šestnáctičlenná regentská rada byla vytvořena Lodovicem il Moro 31. 8. 1499 před útěkem z Milánu. Nebyla regentskou radou v pravém slova smyslu, spíše jakýmsi místodržitelstvím. Koptovala další osoby a byla zástupcem města při vyjednávání s Francouzi.

Za Francesca I. a Galeazza Sforzů i za regentství Bony Savojské měl výjimečné postavení *kancléř* (*general segretario*) Cicco Simonetta,⁶¹⁾ který po dlouhou dobu určoval koncepci sforzovské vnější i vnitřní politiky. V případě kancléře nešlo však o úřad s vymezenou pravomocí, ale o osobní funkci, spojenou s vévodovým oblíbeným poradcem.

Systém rad v období vévodství vycházel z původní malé rady, jak někdy bývá nazývána rada moudrých. Za prvních Viscontiů nebyla ještě nijak rozdělena a specializována. Teprve za Giangaleazza Viscontiho byly položeny základy dvou orgánů, které přetrvaly století, tj. *tajné rady* (*consiglio segreto*) a *justiční rady* (*consiglio di giustizia*).

Tajná rada řešila podle dekretu Giangaleazza z 17. 11. 1389 zahraničné politické záležitosti, vnitřní bezpečnost státu a byla zároveň nejvyšším trestním soudem. Byla spíše politickým orgánem. Podléhala častějším změnám.

Po uchopení moci Francescem Sforzou byla tvořena 10 rady, 1 sekretářem, 3 kancelisty, 6 koadjutory, 4 vrátnými a 8 sluhy. Za Bony Savojské se rozštěpila na *consiglio segreto nella corte dell' Arenga* a na *consiglio segreto al castello*.⁶²⁾ První z nich plnila funkce původní tajné rady, druhá, sídlící přímo ve vévodském paláci, měla asi 10 členů a byla kabinetem, svolávaným i dvakrát za den.

Justiční rada byla civilním soudem, kompetencí analogickým s justičním konsulátem. Za Francesca Sforzy ji tvořili 4 radové, 2 sekretáři, 4 vrátní a 6 sluhů.

Obě rady byly zrušeny po francouzské okupaci 29. 10. 1499. Obnoveny byly ještě dvakrát. Poprvé od 11. 2. do 14. 4. 1500 při pokusu Lodovica il Moro o znovuuchoopení vlády v Miláně, podruhé za krátké vlády Maxmiliána Sforzy. R. 1515 zanikly definitivně. Likvidovány byly i v republice sv. Ambrože.

Francouzská okupace v r. 1499 narušila dosavadní správní vývoj a ovlivnila utváření administrativy v podstatě až do reformy Marie Terezie.

V době, kdy byl Milán v cizích rukách, byl zástupcem okupační mocností a hlavou města *generální místodržitel* (*luogotenente generale*).

Vévodské rady, tajná i justiční, byly od 29. 10. 1499 zrušeny a již 14. 11. poprvé zasedal *senát* (*senato*).

⁶¹⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 983.

⁶²⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 984.

Tento orgán vycházel ze schématu typického pro francouzské parlamenty. Jeho ustavení v Milánu bylo dokladem snahy Ludvíka XII. zapojit Milánsko do francouzské správní organizace.

Senátu předsedal zahraniční *kancléř* (cancelliere). Kromě něho v senátu zasedali 2 preláti, 2 zástupci vojska a 11 právníků, z nichž 5 bylo cizinců a 6 z Milánska. Vzhledem k tomu, že všichni členové bývalých rad nemohli být do senátu přijati hned, měli právo nastoupit na uvolněné místo a v mezidobí měli titul a pocty, s výkonem funkce související, zachovány. Tato skutečnost byla zřejmě jedním z důvodů, proč nebylo možné jako ve Francii⁶³⁾ titul dědit nebo dokonce prodávat. Cizinci byli jmenováni králem, obdobně jako radové parlamentů ve Francii, milánští senátoři byli potvrzováni po konkursu na základě doporučení kancléře.

Pravomoc senátu byla obdobná pravomoci pařížského parlamentu,⁶⁴⁾ který přes formální rovnost s parlamenty provinčními měl poněkud zvláštní postavení:

- a) apelace,
- b) rozhodování závažnějších sporů z oblasti lenního práva,
- c) spory, delegované vládcem, evtl. jeho místodržitelem,
- d) potvrzování, odvolávání a rušení starých vévodských rozhodnutí normativní i individuální povahy.

V této podobě fungoval senát do restaurace Sforzů v r. 1512. František I. jej r. 1515 obnovil a jmenoval hlavního kancléře vévodství (gran cancelliere del Ducato). 7. 6. 1514 byla ustavena zvláštní *kriminálně fiskální komise* (giunta criminale-fiscale), složená z vicekancléře a tří senátorů. Jednalo se zřejmě o pokus rozdělit agendu uvnitř senátu, jak tomu bylo i v organizační struktuře francouzských parlamentů.⁶⁵⁾

Francesco II. Sforza již nenavázal na vévodské rady, ale převzal institut senátu. Odstranil zahraniční členy a zajistil převahu domácí vládnoucí vrstvě nad profesionálním prvkem. Z 27 členů bylo 5 prelátů, 9 šlechticů a 12 právníků. Členy byli navíc příslušníci rodu Sforza starší 25 let a 2 Viscontiové. Kancléř nebyl zároveň předsedou senátu. Pravomoc se rozšířila na revizi trestních věcí. Senát jmenoval i úředníky proti moru (magistri contro la pesta).

Za císařské okupace senát urychleně přísahal věrnost císaři. Španělský místodržitel s titulem capitano generale Carlo di Borbone reformoval senát dekretem z 1. 1. 1527. Členy byli prezident (presidente), 4 šlechtici a 12 právníků. Chyběli tedy preláti a cizinci. Úřad prezidenta nebyl totožný s kancléřským. V letech 1527 až 1530 byla tedy zachována určitá autonomie. Jednalo se spíš o personální unii.

⁶³⁾ O francouzských parlamentech blíže viz např. P. C. T i m b a l, *Histoire des institutions et des faits sociaux*, Paris 1970, str. 397 an.

⁶⁴⁾ Viz též J. B r i s s a u d, *Cours d'histoire générale du droit français public et privé*, Paris 1904, str. 868 an.

⁶⁵⁾ Srv. T i m b a l, *Histoire*, str. 339.

Ve Španělsku byla v té době odlišná správa,⁶⁶⁾ a proto nelze Borbonovu úpravu pokládat za aplikaci prvků ze Španělska či jiné císařské země.

Francesco II. sestavil po návratu senát z 15 šlechticů včetně prelátů a z 15 právníků. Jeden z nich byl prezidentem. Většina reforem nezasáhla podstatněji do rozsahu záležitostí, vyřizovaných senátem. Francouzský vzor měl rozhodující vliv a s drobnými úpravami byl přijat i do nové ústavy, zv. Nuove Costituzioni milanesi z 27. 8. 1541, upravující španělskou vládu nad městem.

Rozbor institucí z doby Viscontiů a Sforzů potvrzuje, že signorům se postupně podařilo vytlačit prvky komunální správy a proměnit stát v dědičnou feudální državu. Její základ položil Giangaleazzo Visconti, definitivně byla dobudována za Sforzů.

Republika sv. Ambrože

Vrátím se ke krátké epizodě let 1447—50, která narušila kontinuitu vévodství.

Když byla 14. 8. 1447 vyhlášena samostatnost, chopila se moci prozatímní vláda, složená z vikáře (vicario) a 12 „provizorních“ (XII di provvisione). Ti jmenovali *radu 24 kapitánů a ochránců svobody Komuny* (capitani e difensori della liberta del Comune). Počet kapitánů byl později redukován na 12. Další byli již voleni na shromážděních podle bran.⁶⁷⁾ Trvání úřadu bylo stanoveno většinou na dva měsíce, 1. 3. 1448 byli zvoleni na rok, zůstali však ve funkci pouze 7 měsíců. Od 1. 10. 1448 jich bylo opět 24.⁶⁸⁾

Funkci velké rady vykonávala *rada 900* (consiglio dei Novecento). Byla volena 24 voliči, vybranými po čtyřech ze šesti správních okrsků podle bran. Z obavy před tendencí k samovládě byla radě svěřena velká pravomoc, zejména schvalování všech důležitých aktů komuny.⁶⁹⁾

Pružnost a schopnost rychlého rozhodování této vládě chyběla, neboť kapitáni byli voleni na příliš krátkou dobu, než aby mohli vniknout do problematiky. Rada 900 byla zmítána rozpory mezi skupinami ve městě. To byl v dané realitě značný handicap, který podmínil i pokusy o obnovení úřadu podesty a kapitána lidu.⁷⁰⁾ Jejich ohlas však zůstal minimální.

V krátkém období svého trvání republika sv. Ambrože nestačila nalézt vhodnou formu vlády. Proti koalici svých nepřátel proto nemohla obstát.

Z uvedených informací vyplývá jednoznačný závěr, že milánské správní dějiny byly bohaté a bouřlivé. Pro dějiny státu a práva a správní vědu je důležitá sku-

⁶⁶⁾ Srv. např. P. Vilar, *Histoire de l'Espagne*, Paris 1947, str. 34.

⁶⁷⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 892.

⁶⁸⁾ Srv. Stokviz, *Manuel*, III b, str. 768.

⁶⁹⁾ Srv. Corio, *Historia*, str. 852.

⁷⁰⁾ Srv. Stokviz, *Manuel*, III b, str. 768.

tečnost, že Milán byl jednou z prvních aglomerací, v nichž se vytvořila městská správa. Po získání autonomie byla tato městská správa s to se proměnit ve správu státní. To, že nakonec signoři usurpovali vrchní moc a potlačili feudální demokracii, nemění nic na faktu, že epocha italské renesance a její institucionální vyjádření přinesly řadu pokrokových a dodnes oceňovaných prvků.

A propos de l'évolution administrative de Milan depuis le 11e siècle jusqu'en 1535

Stanislav Balík

Résumé

Milan dont l'évolution connut successivement le stade de la commune, celui de la seigneurie, puis devint une possession féodale héréditaire avant de succomber à la suprématie étrangère, convient comme exemple caractérisant les tendances évolutives de la majorité des communes du nord et du centre de l'Italie. Ce fut l'une des premières agglomérations où fut constituée une administration municipale féodale qui, après avoir obtenu son autonomie, devint une administration d'Etat.

La première partie de l'exposé comporte une brève caractéristique de l'évolution politique, sociale et économique de Milan depuis le 11e siècle jusqu'en 1535. Cette période se divise en cinq parties distinctes.

Dans la république féodale, le système des conseils et du podestat fut peu à peu substitué au corps des consults et à l'assemblée populaire. L'alliance de la noblesse, se vouant à l'entreprise et habitant la ville, avec les commerçants donna naissance à une classe dirigeante liée politiquement et économiquement à la seigneurie à partir de la seconde moitié du 13e siècle. L'aspect de cette forme de gouvernement, constituant une transition entre la commune et la possession féodale, se modifia surtout à partir du début du 15e siècle qui, sous l'effet de facteurs extérieurs et intérieurs, marqua le début d'une stagnation économique accompagnée d'une réféodalisation.

Dans la seconde moitié du 13e siècle, les familles della Torre et Visconti entrèrent en compétition pour s'emparer de la seigneurie. Les Visconti victorieux (1277—1447 à l'exception des années 1308—1311) centralisèrent l'administration, intervenaient dans les affaires économiques, s'efforcèrent d'étendre le territoire et de remporter des succès dans la politique extérieure. Leur pouvoir connut son apogée sous Jean-Galéas qui reçut le titre ducal en 1395.

Après le bref épisode de la République de saint Ambroise (1447—1450), les Sforza s'emparèrent du pouvoir. La période de 1450—1535 est marquée par le dépérissement progressif de la seigneurie sous l'influence croissante de l'Espagne et de la France. Pas même la politique extérieure audacieuse de Lodovic le More, qui reçut de l'empereur l'investiture du duché de Milan de 1495, ne sut

mettre obstacle à l'occupation française quatre ans plus tard, car Milan ne parvenant pas à profiter des conditions modifiées dut céder devant la forte concurrence, comme le firent d'autres petits Etats italiens à la fin du 15e et du début du 16e siècle. Les années 1499—1535 où l'hégémonie étrangère fut plusieurs fois remplacée par le retour des Sforza aboutirent légitimement à la perte définitive de l'indépendance après la mort de François II Sforza.

La deuxième partie de l'exposé étudie la structure, la compétence et les rapports des organes de l'Etat et des organes administratifs aux différentes étapes de l'évolution. Cette analyse a pour objet d'accumuler et de classer des matériaux en vue de généraliser et de pouvoir appliquer la méthode comparative dans l'étude de l'histoire générale de l'Etat et du droit.